

**НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПЛАН ЗА 2014 Г.
НА ИНСТИТУТА ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
„ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН”**

I. Тема: Езикова култура и езикова политика

Секция за съвременен български език

Срок: 2012 – 2014 г.

Вид на проекта: колективен

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: проф. д.ф.н. Вл. Мурдаров

Участници: проф. д.ф.н. Вл. Мурдаров, доц. д-р М. Димитрова, доц. д-р Р. Станчева, доц. д-р К. Чаралозова, доц. д-р Т. Александрова, гл. ас. д-р М. Томов, гл. ас. д-р И. Стоилова, гл. ас. д-р Н. Паскалев, ас. И. Кунева

Анотация:

Проектът е насочен към проучване на книжовноезиковите норми и тяхното кодифициране, както и към повишаването на езиковата и комуникативната компетентност на носителите на българския език.

Задачите на проекта са свързани с изучаването на писмената практика и кодифицирането на писмените норми на съвременния български книжовен език – правописни, пунктуационни, смислови. Във връзка с тази обществено значима дейност се предвижда създаване на нормативни справочници с официален характер, разработени в съответствие с модерни научни методологии. Проектът включва и извършване на разнообразна квалифицирана експертна и консултантска дейност, насочена да обслужва различните институции в страната – министерства, съдебна и законодателна система, фирми, обществени организации, медии, издателства, и по този начин да съдейства за овладяване на нормативните правила от цялото общество.

Проектът отговаря на ключови обществени потребности, свързани с необходимостта от високо равнище на езиковите умения в процеса на общуване в различни социални сфери и комуникативни ситуации. По този начин проектът отговаря на общата цел на Рамковата програма за научни изследвания и иновации „Хоризонт 2020“ и нейния приоритет *Обществени предизвикателства*, както и на конкретната цел *Наука със и за обществото*. Проектът се отнася към приоритетните области в изследванията на Института за български език *Академични речници на българския език* и *Езикова култура*.

Форма на представяне на резултатите: разширено издание на „Официален правописен речник на българския език”, теоретични студии и статии, езикови бележки.

II. Тема: История на новобългарския книжовен език и на българското езикознание

Секция за съвременен български език

Срок: 2012 – 2014 г.

Вид на проекта: колективен

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: проф. д.ф.н. Вл. Мурдаров

Участници: проф. д.ф.н. Вл. Мурдаров, доц. д-р М. Димитрова, доц. д-р Р. Станчева, доц. д-р К. Чаралозова, доц. д-р Т. Александрова, гл. ас. д-р М. Томов, гл. ас. д-р Н. Паскалев, ас. И. Кунева

Анотация:

Целта на проекта е да проследи в диахронен план утвърждаването на нормите на новобългарския книжовен език, установяването и кодифицирането им на фонетично, морфологично и синтактично равнище.

Подробно се изследва граматичната литература през първата половина на XX век и заниманията в областта на правописа в същия период. Проучват се основните научни граматика, появили се през периода, както и всички граматика, създадени за нуждите на училището, за да се открие съществуващата връзка с европейската граматическа мисъл от същия период, както и изборът на оригиналния подход при представяне на специфични черти на българския книжовен език. В областта на правописа вниманието е насочено към появилите се многобройни правописни речници и справочници, предназначени за различни потребители, допринасящи за кодификацията и установяването на правописната норма, като отразяват възгледите на отделните автори – учители, учени, общественици.

Проектът е свързан с необходимостта от всеобхватно и системно (интегрално) описание на новобългарския книжовен език като фундаментална част от българското културноисторическо наследство. Чрез предизвикателството това описание да бъде поставено в контекста на съвременните лингвистични теории проектът отговаря на приоритета „Високи постижения в научната област“ от Рамковата програма за научни изследвания и иновации „Хоризонт 2020“. Проектът е част от приоритетната област в изследванията на Института за български език *Езиково културноисторическо наследство на българите*.

Форма на представяне на резултатите: монографии, теоретични студии и статии.

III. Тема: Речник на българския език

Секция за българска лексикология и лексикография

Срок: етап 2014 – 2016 г.

Вид на проекта: колективен, етап от многогодишен

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: доц. д-р Д. Благоева

Участници: доц. д-р Д. Благоева, проф. д.ф.н. М. Чоролеева (извънщатен сътрудник), проф. д.ф.н. Л. Крумова-Цветкова (извънщатен сътрудник), доц. д-р С. Колковска, гл. ас. Цв. Георгиева, гл. ас. д-р Н. Костова, гл. ас. д-р Ат. Атанасова, гл. ас. д-р В. Стойкова, гл. ас. В. Сумрова, гл. ас. В. Занев, ас. Д. Колев, ас. Св. Манова

Анотация:

Цел на проекта е разработването на многотомното издание „Речник на българския език“. Речникът е най-мощният проект в българската тълковна лексикография и има за задача да представи максимално пълно лексикалното богатство на българския език в неговото стилистично и функционално разнообразие (книжовна лексика, диалектна лексика, регистрирана в публикуваното народно творчество, терминологична лексика от различни научни области и т.н.). В издадените досега 14 тома (до буква П включително) са разработени общо 112 686 заглавни думи. Хронологичната рамка на лексикографското описание включва периода от първата четвърт на 19. в. до наши дни. Във връзка с това Речникът отразява

динамиката в българското словно богатство – наред с лексиката от съвременния активен речников състав се включва и остаряла и остаряваща лексика, както и лексика, навлязла в езика в най-ново време. Широко се отразява и фразеологичното богатство на езика. При работата върху Речника се използват методите на съвременната тълковна лексикография, както и някои методи на корпусната лексикография. Трудът се разработва въз основа на актуализирана лексикографска концепция, представена в първия том на второто допълнено и преработено издание (2001 г.). С предлаганата многостранна информация за семантичните, граматичните, стилистичните и функционалните особености на думите, за техния фразеологичен потенциал, етимология и пр., Речникът е ценен справочник за много широк кръг ползватели. Създаването на Речника е принос в изучаването и съхраняването на лексикалното богатство на българския език като неотменна част от българското културно наследство и една от най-ярките прояви на българската национална идентичност. Във връзка с това целта на проекта е в съответствие с направлението *Културноисторическо наследство* на Националната стратегията за развитие на научните изследвания до 2020 г. Проектът се отнася към приоритетната област в изследванията на Института за български език *Академични речници на българския език*.

Форма на представяне на резултатите: поредни токове на „Речник на българския език”.

IV. Тема: Теоретични и лексикографски аспекти в проучването на съвременната българска лексика

Секция за българска лексикология и лексикография

Срок: 2014–2016 г.

Вид на проекта: колективен

Финансиране: бюджетна субсидия, БАН – ЕБР с ПАН, ЧАН, СлАН

Ръководител: доц. д-р С. Колковска

Участници: доц. д-р Д. Благоева, проф. д-р Св. Коева – СКЛ, доц. д-р С. Колковска, проф. д-р А. Чолева – СПО, доц. д-р Р. Станчева – ССБЕ, гл. ас. д-р Цв. Георгиева, гл. ас. д-р Н. Костова, гл. ас. д-р А. Атанасова, гл. ас. д-р Е. Петкова – СТТ, гл. ас. д-р М. Влахова – СПО, ас. М. Гарова - СБЕ, ас. Д. Борисова - СБЕ, ас. Д. Колев, гл. ас. д-р В. Стойкова

Анотация:

Проектът има за основна задача системното проучване на актуалното състояние на лексикалното богатство на български език в теоретичен и научно-приложен план. При разработването на проекта ще бъдат открити както националноспецифичните черти, така и общите особености на българската лексика с лексиката на други европейски езици (в частност славянските), което ще обогати знанията за българския език в контекста на европейското езиково и културно пространство. Предвижда се разработването на проблеми, свързани с особеностите на различни жанрове речници: неологични, тълковни, двуезични, като особено внимание ще се отдели на проблемите на неографията, които са особено актуални поради това, че все още не са изяснени редица свързани с тях теоретични и методологически въпроси (оптимална микро- и макроструктура, извличане на словници и др.). Специално внимание ще се обърне на създаването на разработки, насочени към оптимално прилагане на компютърните и в частност – на корпусно базираните методи в лексикографията. Особено важна е и задачата за разработването на методологически проблеми, свързани със създаването и разширяването на нови типове лексикални ресурси за българския език, каквито са лексикалните бази данни.

Научно-приложната част на проекта е насочена към създаване на речници от различни жанрове (тълковни, неологични, двуезични), на словници за двуезични речници, както и към разширяване на вече създадените в Института за български език лексикални електронни ресурси за българския език, предоставени за свободен достъп чрез информационния портал „Инфолекс“ и чрез сайта „Неолекс“ (<http://infolex.ibl.bas.bg/> <http://neolex-bg.org/bg/>).

При изпълнението на задачите на проекта ще бъдат използвани утвърдените в лексикологията подходи (структурно-семантичен и когнитивен), а при изпълнението на задачите, свързани със създаването на речници и обогатяването на лексикалните бази данни – корпусно базираните методи.

Целите на проекта са в съответствие с приоритетите на Рамковата програма за научни изследвания и иновации „Хоризонт 2020“ и на нейната конкретна цел *Наука със и за обществото*. Проектът се отнася към приоритетните области в изследванията на Института за български език *Академични речници на българския език и Електронни езикови ресурси и програми за тяхната обработка*.

Форма на представяне на резултатите: студии и статии, словник за българско-чужд двуезичен речник, Българско-словашки речник, лексикални бази данни – неологизми, фразеологизми, синоними, антоними.

V. Тема: Електронни езикови ресурси и програми за тяхната обработка (БулНет и ФреймНет)

Секция по компютърна лингвистика

Срок: 2014 – 2016 г.

Вид на проекта: колективен, етап от многогодишен

Финансиране: бюджетна субсидия, БАН – ЕБР с РумАН

Ръководител: проф. д-р Св. Коева

Участници: проф. д-р Св. Коева, гл. ас. д-р Цв. Димитрова, гл. ас. д-р Св. Лесева, ас. М. Тодорова, ас. Хр. Кукова, ас. Б. Ризов

Анотация:

Българската лексикално-семантична мрежа БулНет е разновидност на семантичните мрежи, която се състои от синонимни множества и различен тип релации (род – вид, част – цяло, причина – следствие, междуезикова еквивалентност и др.). Свойствата на релациите произтичат от универсалните свойства, които съществуват между обекти, събития и техните признаци. Българският ФреймНет също може да се разглежда като тип семантична мрежа – в него се представя връзката на лексикалните единици към абстрактни семантични структури (семантични фреймове) и се описват синтактичните и лексикално-семантичните комбинаторни ограничения при тяхната употреба, илюстрирани посредством семантично и синтактично анотирани примери. Една от основните цели на проекта е разширяването на Българската лексикално-семантична мрежа БулНет с нови синонимни множества (към момента броят им е 51 000) и техните семантични релации и разширяването на Българския ФреймНет с нови лексикални единици, на които се приписва абстрактно семантично описание и конкретни комбинаторни характеристики на семантично и синтактично равнище. Резултатите от проекта включват както теоретични изследвания в областта на лексикалния състав и граматичната структура на българския език, така и приложение в няколко основни направления: разширено търсене и извличане на информация, съобразена с профила на потребителите; автоматично резюмиране на документи за нуждите на администрацията,

медиите и библиотеките; автоматична категоризация на документи към различни тематични области и др.

Тематиката, приложимостта и научното и обществено въздействие на проекта отговарят на заложените приоритети в Националната стратегия за развитие на научните изследвания и Програма „Хоризонт 2020“. Работата по проекта е интердисциплинарна и съчетава научни области като анализ на семантичната и синтактичната структура на съвременния български език и разработване на компютърни програми за оптимизиране на лингвистичната работа и за реална обработка на естествения език. Проектът обединява множество разнообразни приложения с обществена и културна значимост и с практическа насоченост. Разработваните по проекта лексикално-семантични мрежи и програми за тяхната обработка се разпространяват посредством централните МЕТА-СПОДЕЛЯНЕ, част от МЕТА-NET – мрежа за върхови постижения, в която членуват близо 70 изследователски центъра от 34 страни (<http://metashare.ibl.bas.bg>). Проектът се вписва в две от приоритетните за Института за български език области: *Теоретични езиковедски изследвания* и *Електронни езикови ресурси и програми за тяхната обработка*.

Форма на представяне на резултатите: многоезикови лексикално-семантични бази от данни, сборник с теоретични студии и статии, софтуер за компютърна обработка на езика.

VI. Тема: Българският национален корпус

Секция по компютърна лингвистика. Секция за българска лексикология и лексикография.

Срок: 2014 – 2016 г.

Вид на проекта: колективен, етап от многогодишен

Финансиране: бюджетна субсидия, БАН – ЕБР с ЧАН, ФНИ

Ръководител: проф. д-р Св. Коева, доц. д-р С. Колковска

Участници: проф. д-р Св. Коева, доц. д-р С. Колковска – СБЛЛ, доц. д-р Д. Благоева – СБЛЛ, гл. ас. д-р Цв. Димитрова, гл. ас. д-р Св. Лесева, ас. Б. Ризов, ас. М. Тодорова, ас. Хр. Кукова, гл. ас. д-р Цв. Георгиева – СБЛЛ, гл. ас. д-р Н. Костова – СБЛЛ, гл. ас. д-р А. Атанасова – СБЛЛ

Анотация:

Целите на проекта са насочени към по-нататъшно увеличаване на обема на Българския национален корпус (БНК), повишаване на неговата представителност и балансираност и разширяване на възможностите за достъп до него. Чрез изпълнението на тези цели ще се осигури по-ефективното използване на БНК като база за извършване на разнообразни лингвистични изследвания и за лексикографско описание на актуалното състояние на българския език.

За нуждите на по-нататъшното разширяване на БНК (включително и на паралелните многоезикови корпуси в него) ще продължи автоматичното идентифициране и събиране на подходящи документи от интернет. Важна насока в усъвършенстването на БНК ще бъде и доизграждането на таксономично организиран класификационен модел за описание на документите в корпуса, който ще позволи включване на нови категории текстове и лесна реорганизация. Във връзка с лингвистичната анотация на БНК ще продължи работата по автоматично аотиране на документите в него. За да се осигури оптимално лексикографско приложение на БНК, се предвижда извършването на подбор на корпусни единици, които ще бъдат използвани в системата за търсене за лексикографски цели (<http://search.dcl.bas.bg>), а също така и подобряване на възможностите за извличане на специализирани едноезикови и многоезикови корпуси.

Тематиката, приложимостта, научното и общественото въздействие на проекта отговарят на заложените приоритети в Националната стратегия за развитие на научните изследвания и Програма „Хоризонт 2020“. Работата върху разширяването на корпуса и достъпа до него обединява различни научни направления като лингвистика и компютърна лингвистика, лексикография и корпусна лингвистика и др. и води до високи и ефективни интердисциплинарни научни постижения. Създаващите се по проекта и на основата на резултатите от проекта електронни ресурси и приложения стоят в основата на социалноориентирани софтуерни решения и технологични продукти – автоматично резюмиране на големи по обем документи за нуждите на администрацията, медиите и библиотеките, автоматично търсене на съответните документи в дадена област, интелигентни програми, подпомагащи преводачите; система от езикови правила, улесняваща хора със слухови увреждания и др. Проектът участва в две от приоритетните за Института за български език области: *Теоретични езиковедски изследвания* и *Електронни езикови ресурси и програми за тяхната обработка*.

Форма на представяне на резултатите: анотиран корпус на българския език, анотиран паралелен многоезиков корпус, софтуер за търсене в корпуса, научни публикации.

VII. Тема: Изследване и издание на писмени паметници от IX-XVIII в. като част от културноисторическото наследство и националната идентичност

Секция за история на българския език

Срок: 2012 – 2014 г.

Вид на проекта: колективен

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: проф. д.ф.н. М. Цибранска-Костова

Участници: проф. д.ф.н. М. Цибранска-Костова, проф. д-р Елка Мирчева, доц. д-р Ив. Карачорова, доц. д-р Я. Милтенов, доц. д-р Г. Митринов, гл. ас. д-р В. Мичева, гл. ас. д-р Л. Стефова, ас. Авг. Манолева

Анотация:

Проектът е фокусиран върху целенасочено и системно проучване и обнародване на важни писмени паметници от историческото развитие на българския език през вековете чрез всички съвременни средства за съхраняване и популяризиране на писменото наследство (фототипни и наборни възпроизвеждания, дигитализация, публично електронно експониране, критически или дипломатически издания и изследвания). Той се вписва в традиционните задачи на палеославистиката и българистиката – възстановяване на диахронията на българския език като славянски, балкански и европейски по съхранените езикови паметници и документи от епохата на Средновековието, Възраждането и Новото време (старите глаголически и кирилски ръкописи, новобългарската книжнина, епиграфския материал, бележките на книжовниците). Основната цел е да се проследи как се е развивал българският език през вековете на графико-фонетично, морфо-синтактично, лексико-семантично равнище. Към това се добавят особено актуални иновативни подходи – етнолингвистичният, антропологичният, семиотичният, културологичният.

Проектът отговаря на основните цели на Националната стратегия за развитие на научните изследвания до 2020 г., тъй като е принос към изследването на българската културна и национална идентичност в контекста на културното многообразие на Европа. Проектът се

вписва в направлението *Извори за историята на българския език*, разработвано в Института за български език.

Форма на представяне на резултатите: научни публикации – монографии и студии.

VIII. Тема: Език и култура през епохата на глобализация

Секция за история на българския език, Секция за българска диалектология и лингвистична география, Секция за етнолингвистика

Срок: 2012–2014 г.

Вид на проекта: колективен

Финансиране: бюджетна субсидия, БАН – ЕБР с РАН

Ръководители: проф. д-р Е. Мирчева, доц. д-р М. Китанова

Участници: проф. д-р Е. Мирчева, доц. д-р М. Китанова – СЕ, проф. д.ф.н. М. Цибранска, доц. д-р И. Карачорова, доц. д-р Г. Митринов, гл. ас. д-р В. Мичева, доц. д-р Я. Милтенев, гл. ас. д-р Л. Стефова, ас. Авг. Манолева, доц. д-р М. Витанова – СЕ, гл. ас. д-р К. Мичева – СЕ, гл. ас. д-р Й. Кирилова – СЕ, доц. д-р П. Легурска – СЕ, доц. д-р Сл. Керемедчиева – СБДЛГ, доц. д-р Л. Антонова – СБДЛГ, доц. д-р Л. Василева – СБДЛГ, доц. д-р А. Кочева – СБДЛГ, доц. д-р К. Първанов – СБДЛГ, гл. ас. д-р И. Гаравалова – СБДЛГ, ас. М. Котева – СБДЛГ

Анотация:

Проектът е плод на дългогодишното активно сътрудничество с Института за славянознание към РАН. Названието на проекта създава максимално широка рамка за голям брой конкретни изследвания на български и руски учени. От българска страна в проекта се разработват научни изследвания в рамките на три подтеми: *Славянската ръкописна и старопечатна книжнина – езиково-текстологични и културологични аспекти*, *Културна идентичност в глобализиращия се свят* и *Промяна на лексикалния тип в Родопската макродиалектна система*.

Цел на изследванията са конкретни средновековни писмени паметници, проучването на различни моменти от сложните взаимоотношения между език-етнос-култура, както и съвременните промени в българските диалекти. Очакванията са, че резултатите от конкретните разработки ще допринесат за изясняването на редица неизследвани досега въпроси в българистиката. Използваната методология отговаря на съвременното равнище на научните изследвания в славистиката и българистиката – комплексният филологически подход успешно се съчетава със сравнително новия за българската лингвистика когнитивистичен подход. Богатството от разработвани теми са обединени от общата задача за проучване на културноисторическото наследство и съхраняването на националната идентичност, които са сред основните цели, записани в Рамковата програма за научни изследвания „Хоризонт 2020” (приоритет *Високи постижения в научната област*) и в Националната стратегия за развитие на научните изследвания, която отделя специално място на изучаването на културноисторическото наследство. Сред приоритетите в научните изследвания на Института проектът се вписва в *Езиковото културноисторическо наследство на българите* и *Извори за историята на българския език*.

Форма на представяне на резултатите: сборници с научни студии.

IX. Тема: Етнолингвистични изследвания

Секция за етнолингвистика

Срок: 2014–2016 г.

Вид на проекта: колективен

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: доц. д-р М. Китанова

Участници: доц. д-р М. Витанова, гл. ас. д-р Й. Кирилова, гл. ас. д-р К. Мичева, гл. ас. Н. Николова, гл. ас. д-р В. Мичева (СИБЕ), ас. А. Лазарова, гл. ас. д-р И. Панчев (СОПЕ), доц. д-р Н. Павлова, доц. д-р З. Барболова, гл. ас. д-р Н. Паскалев (ССБЕ)

Анотация:

Целта на проекта е да помогне за утвърждаването на националната идентичност като част от културното многообразие в Европа и по този начин България да стане неизменна част от един променящ се свят на мислещи и можещи общества.

Задача на проекта е развитието на етнолингвистичната лексикография, създаването на електронни бази данни (архиви и библиографии), разработването на теоретични изследвания. Създаването на етнолингвистични лексикографски продукти отговаря на мисията на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ да работи в областта на културноисторическото наследство. Теоретичните проучвания са свързани с изследването на ключови концепти от българската култура (дом, семейство, труд, ум, глупост, свобода). Целта на тези изследвания е въз основа на данни от различни източници (архивни, лексикографски, дамаскини, паремии, съвременен анкетен материал) да се очертаят стереотипите на българина и езиковоспецифичните лексикализации на понятия, свързани с националния бит и култура. Изследват се също бинарните противопоставяния (чист–нечист, свой–чужд, добър–лош), езикът на българския фолклор и българската художествена литература, особености на българската антропонимия.

Научните изследвания имат интердисциплинарен характер, в тях се използват различни методи: когнитивен, диахронен, синхронен, сравнителен, съпоставителен и др.

Проектът е интересен и полезен за висшите учебни заведения в обучението на филолози, етнологии, антрополози и др. Основните задачи на проекта са в съответствие с Националната стратегия за развитие на научните изследвания до 2020 г., в която се поставя акцент на културноисторическото наследство. Сред приоритетите в научните изследвания, осъществявани в Института за български език, проектът се вписва в *Езиковото културноисторическо наследство на българите*.

Форма на представяне на резултатите: Етнолингвистичен речник, монографии, сборник, аотирана библиография.

X. Тема: Диалектни атласи

Секция за българска диалектология и лингвистична география

Срок: 2014-2016 г.

Вид на проекта: колективен

Финансиране: бюджетна субсидия, БАН – ЕБР с РумАН

Ръководител: доц. д-р Л. Антонова

Участници: доц. д-р Л. Антонова, доц. д-р С. Керемидчиева, доц. д-р Л. Василева, доц. д-р А. Кочева, гл. ас. д-р И. Гаравалова, гл. ас. д-р К. Първанов, ас. М. Котева, доц. д-р М. Троева (извънщатен сътрудник), доц. д-р Е. Кяева (извънщатен сътрудник).

Анотация:

Проектът цели представянето в лингвогеографски аспект на диалектните особености на българския език във връзка с останалите езици в Европа. Чрез лингвогеографския метод се

чертаят карти, решени в историко-сравнителен и синхронно-типологичен аспект, с които се изясняват въпроси за корените на езиковото единство и последвалото го диалектно членение, както и въпросите за контактите между славянските и балканските езици и езиците в Европа. В резултат от работа на проекта се създават лингвогеографски трудове, които са конкретно свързани с проучването и съхраняването на езиковото и културно наследство на Европа и на славянските езици. Създават се масиви от лингвистични карти на названия на езикови реалии, които са характерни за културата на европейските и славянските народи и отразяват тяхното историческо развитие, общите елементи и специфичните черти на самобитността. Това допринася за създаването на възможности за разширяване на контактите в културния и обществения живот, за разширяването на хоризонтите на образованието. Проектът има значение не само за приобщаването на българските учени към европейското изследователско пространство, но и за евроинтеграцията на България в областта на науката и духовната култура. Българският колектив предоставя материал за българските говори, изготвя справки за диалектните особености на явленията и за етимологията на думите, работи по създаването на карти и цели томове.

Проектът е съобразен с насоките на Рамковата програма за научни изследвания и иновации „Хоризонт 2020“, по-конкретно с приоритетите *Високи постижения в научната област* в част III *Обществени предизвикателства*. Проектът се включва в приоритетните направления на Института за български език *Езиково културноисторическо наследство на българите и Теоретични езикови изследвания*.

Форма на представяне на резултатите: лингвогеографски карти и публикации с българските материали, както и с резултати от съпоставителните изследвания.

XI. Тема: Изследване на българските диалекти на различни езикови равнища

Секция за българска диалектология и лингвистична география

Срок: 2014–2016 г.

Вид на проекта: колективен.

Финансиране: бюджетна субсидия, ФНИ

Ръководител: доц. д-р Сл. Керемедчиева

Участници: доц. д-р Сл. Керемедчиева, доц. д-р Л. Антонова, доц. д-р Л. Василева, доц. д-р А. Кочева, гл. ас. д-р И. Гаравалова, гл. ас. д-р К. Първанов, ас. М. Котева

Анотация:

Проектът си поставя за цел проучването на българските говори от цялата територия на българския езиков континуум – включително извън държавните граници, както и на българския език на различни езикови равнища: фонетика, морфология, лексика и др., а и във връзка с останалите езици в Европа на диалектно и социолингвистично равнище. Прилагат се описателният, диахронният, синхронният, съпоставителният, социолингвистичният, статистическият и др. методи, съпътствани от модерни подходи за събиране, обработка, съхранение, представяне и визуализация на материала. Наблюденията върху съвременното състояние на диалектите включват разработването на проблема за туширането на контрастните диалектизми, езиковата конвергенция и функционирането на съвременните мезолекти.

Проектът е съобразен с приоритетите на Рамковата програма за научни изследвания и иновации „Хоризонт 2020“, като водещите му приоритети са *Високи постижения в научната област* в част III *Обществени предизвикателства*. Проектът се включва в приоритетните

направления на Института за български език *Езиково културноисторическо наследство на българите* и *Теоретични езикови изследвания*.

Форма на представяне на резултатите: речници, монографични трудове, студии, сборници с тематични изследвания.

ХІІ. Тема: Български етимологичен речник

Секция за българска етимология

Срок: 2014–2016 г.

Вид на проекта: колективен, етап от многогодишен

Финансиране: бюджетна субсидия, БАН – ЕБР със САН

Ръководител: гл. ас. д-р Хр. Дейкова

Участници: гл. ас. д-р Хр. Дейкова, ас. М. Гарова, ас. Кр. Фучеджиева, Д. Борисова

Анотация:

„Български етимологичен речник“ е единственото по рода си у нас фундаментално академично издание за произхода на българската лексика от всички краища на българското езиково землище. В „Български етимологичен речник“ се изяснява домашният, славянски, или чуждоезиковият произход на широки пластове от речниковия състав на българския език, като се разкриват връзките на българския език и българския народ с други езици и народи – славянски, балкански, индоевропейски и неиндоевропейски, от най-древни времена до днес. Чрез етимологичните изследвания на българския език се хвърля обилна светлина с езикови средства върху генезиса на българския народ, върху неговата материална и духовна култура през вековете и върху историята му.

Голяма част от българските думи, включени в „Български етимологичен речник“, получават етимологично обяснение за първи път, при друга част се правят поправки и допълнения на съществуващи етимологии. По този начин българската етимология има своя дял за сегашния разцвет на етимологичните проучвания в общославянски, европейски и световен мащаб и допринася за високите научни постижения в тази област.

Целите и резултатите от научноизследователската дейност по проекта са пряко свързани с изучаването и съхраняването на българското културноисторическо наследство като едно от приоритетните направления на Националната стратегията за развитие на научните изследвания до 2020 г. (в единство с Рамковата програма за научни изследвания и иновации „Хоризонт 2020“). „Български етимологичен речник“ има както научно-фундаментално, така и научно-приложно значение и се ползва от много други хуманитарни научни направления, от различни образователни и културни институции. Подобни трудове допринасят за разширяване и обогатяване на хуманитарното знание (в частност знанието за родния българския език и българския народ), което е от безспорно значение за поддържане на образователния потенциал във висшите ни училища и за повишаване качеството на висшето образование като един от приоритетите на Националната програма за развитие „България 2020“. Многотомният лексикографски труд се разработва в рамките на една от приоритетните научноизследователски области на Института за български език – *Академични речници на българския език*.

Форма на представяне на резултатите: поредни свезки/томове от „Български етимологичен речник“, студии и статии.

XIII. Тема: Топонимията на Западна България – свидетелства за национална идентичност

Секция Приложна ономастика

Срок: 2014–2016 г.

Вид на проекта: колективен

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: проф. д-р А. Чолева

Участници: проф. д-р А. Чолева, гл. ас. д-р Н. Данчева, гл. ас д-р М. Влахова, проф. д.н. В. Райнов (извъншатен сътрудник).

Анотация:

Основна цел на проекта е да се съхрани топонимията като част от българското културноисторическо наследство. Конкретната изследователска задача е свързана с обобщаването на топонимните данни и разглеждане на принципите и моделите на топонимната номинация. Богатият топонимен материал от тази част на България предоставя безценни исторически свидетелства за националната ни идентичност. Сравнителният анализ на езиковите данни от микротопонимията (между отделните околии на северната и южната част на Западна България) ще позволи да се направят важни изводи за стратиграфията на имената – да се определи ономастичният фон и отделните топонимни пластове, както и да се направят изводи за относителната старинност на названията и за етногенеза на българския народ.

Едновременно с ономастичните изследвания ще продължи изграждането на научноприложния информационно-технологичен продукт *Електронна база на българската топонимия*. През първия етап на проекта беше положено началото на изграждане на електронната база данни, която включва имена на местности, селища и водни обекти от бившите околии на територията на България в нейните съвременни граници. Тя съдържа приблизително 70 000 географски названия от Западна и Южна България. По-нататъшното разширяване на базата предполага включването на нови топоними (общо 100 000), както и продължаването на започнатите през първия етап дейности: проучване на етимологията на географските имена; анализиране, редактиране и систематизиране на информацията: определяне на семантичната мотивация за назоваване на даден географски обект; техническа обработка на микротопонимите; връзка на базата данни с Google Earth.

Тематиката на проекта е в синхрон с Националната стратегия за развитие на научните изследвания до 2020 г., където изследването на културноисторическото наследство е приоритет. Проектът се включва в приоритетните направления на Института за български език *Теоретични езикови изследвания* и *Езиково културноисторическо наследство на българите*.

Форма на представяне на резултатите: теоретични студии и статии за българските топоними, база данни на български топоними.

XIV. Тема: Съвременната българска антропонимна система (Мода на личните имена в България)

Секция Приложна ономастика

Срок: 2013–2015 г.

Вид на проекта: колективен

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: проф. д-р А. Чолева

Участници: проф. д-р А. Чолева, гл. ас. д-р Н. Данчева, доц. д-р Б. Янев

Анотация:

Обект на научните изследвания в проекта Съвременната българска антропонимна система (Мода на личните имена в България) са приблизително 18 000 лични имена на новородени от най-големите градове на България – София, Пловдив и Варна, както и от по-малките населени места. Научното изследване се прави по определена схема според първоначалния замисъл – да се представят анализи за всяка предходна година и да се изработва Бюлетин за актуалното състояние на българската антропонимна система. След статистическата обработка на изследваните имена ще бъдат направени изводи за традициите и за промените в мотивационните номинативни практики на родителите в последните години у нас. Използваните основни методи са етимологичният, сравнителният и статистическият.

Вниманието е насочено към изследването на антропонимен материал и от по-малки населени места (Софийска област, Пловдивска област и др.). Прилага се съпоставителен анализ, чрез който се разширява информацията за състоянието на системата на българските лични имена. Избраният подход предоставя възможност да се сравнят резултатите от наименователните практики в големите градове с тези в по-малките населени места.

Проектът отразява редица проблеми на обществения и личния живот на българите. Изследването има принос за българската антропонимия, социология, история и култура. Предлагат се и сертификати за произхода и значението на личните имена.

Тематиката на проекта е в синхрон с Националната стратегия за развитие на научните изследвания до 2020 г., където изследването на културноисторическото наследство е приоритет. Проектът се включва в приоритетните направления на Института за български език *Теоретични езикови изследвания* и *Езиково културноисторическо наследство на българите*.

Форма на представяне на резултатите: студии и статии, бюлетин за актуалното състояние на българската антропонимна система.

XV. Тема: Език. Личност. Общество

Секция за общо и съпоставително езикознание

Срок: 2012–2015 г.

Вид на проекта: колективен

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: проф. д-р М. Стаменов, доц. д-р Св. Питкевич

Участници: проф. д-р М. Стаменов, доц. д-р Св. Питкевич, доц. д-р А. Пачев

Анотация:

Проектът предвижда разработването на основни проблеми в областта на теоретичното езикознание, които са от съществено значение за изследване на българския език на съвременно теоретично и методологическо равнище. Основната цел е да се идентифицират и изследват такива проблеми на общото и теоретичното езикознание, когнитивистиката и социологията на езика, които могат да създадат адекватна теоретична рамка за лингвистичните изследвания в България. От това произтичат и основните задачи, които се поставят при реализацията на проекта – да се разширява на модерна теоретична основа периметърът на изследване на българския език и на връзките му с родствени и неродствени езици. Методологията на изследването е с оглед на съвременните парадигми в езикознанието, както и във връзка с разработките и тенденциите в такива области като философия на езика,

психолингвистика и социолингвистика. Очакваните резултати се заключават в приобщаването към най-новите насоки на научно търсене, както и създаване на адекватна теоретична рамка за реализация на езиковедски изследвания и анализ у нас.

Проектът е съобразен със стратегическите документи за планиране на научната политика на РБългария през следващите години и в частност на БАН и нейните стратегически цели в периода 2014 – 2020 г. Във връзка с Националната стратегия за развитие на научните изследвания до 2020 г. проектът се стреми към повишаване на качеството на знанията в такива области като лингвистиката, когнитивистиката и философията на езика и към интегриране в европейското изследователско пространство с оглед на използването на съвременна методология. Специално внимание се обръща на синергията между разгръщането на фундаментални изследвания и на такива, ориентирани към запазване и обогатяване на националното културно наследство. Работата е съобразена и с обобщените насоки на развитие на изследвания в Рамковата програма за научни изследвания и иновации „Хоризонт 2020“, що се отнася до реализацията на високи постижения в научната област и стимулиране на иновациите посредством взаимно обогатяване на знанието между различни научни дисциплини в областта на езикознанието и чрез прилагането на разнообразна методология. Проектът е планиран с оглед на приоритетните области на научни изследвания на Института за български език – *Теоретични езиковедски изследвания*.

Форма на представяне на резултатите: монографии, сборници с теоретични студии и статии

XVI. Тема: Съпоставително–типологични аспекти на лексикалните изследвания в родствени и неродствени езици (върху материал от български, руски език и иврит)

Секция за общо и съпоставително езикознание

Срок: 2013–2015 г.

Вид на проекта: колективен

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: доц. д-р П. Легурска

Участници: доц. д-р П. Легурска, проф. д.ф.н. М. Алмалех, гл. ас. д-р И. Панчев

Анотация:

В проекта се разглеждат три аспекта, свързани със съпоставката на лексиката в български, руски език и иврит. Обосновават се теоретични и практически въпроси на контрастивната лексикология – съпоставителна лексикология, съпоставителна културология и лингвокултурология. Задачата на проекта е да се изведат съпоставително-типологични черти на съпоставяните езици, засягащи изследваните явления – лексикални, лексикално-синтактични, лексикално-граматични и др. Обобщават се различни факти на междуезикова симетрия, асиметрия – дисиметрия по отношение на оригинален текст и превода му на български език. Търси се лингвокултурната динамика, погледната през призмата на концептите в съпоставяните езици.

Съпоставително-типологичните изследвания на българския език с други езици представляват съществен аспект на лингвистичните изследвания в България в светлината на Националната програма на развитие „България 2020” и Националната стратегия за развитие на научните изследвания до 2020 г. и затова те съществуват в научната стратегия на Института за български език, а чрез това и на БАН и нейните стратегически цели в периода 2014 – 2020 г. Подобни изследвания са съобразени с мисията на института, като се цели системно проучване и описание на лексикалната и граматичната система на българския език в съпоставка с други езици, с утвърждаването на националната идентичност като част от

културното разнообразие в Европа и България в един променящ се свят на приобщаващи, новаторски и мислещи общества.

От разработките в теоретичен план са заинтересовани академичните филологически среди, в практически аспект те са актуални за стажове и студентски практики, при обучение на докторанти и специализанти. Темата се свързва с приоритетното направление на Института *Теоретични езиковедски изследвания*.

Форма на представяне на резултатите: сборници с теоретични студии.

XVII. Тема: Терминологична практика. Терминологичен речник по екология.

Секция за терминология и терминография

Срок : 2011–2014 г.

Вид на проекта: колективен.

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: доц. д-р М. Симеонова

Участници: доц. д-р М. Симеонова, гл. ас. д-р Е. Петкова, А. Христова, Кр. Симеонова

Анотация:

Изработваният в момента Речник по екология е част от поредица речници на основните термини, която е предназначена за учебната и обществената практика. От друга страна от издадените досега три тома – по природни, хуманитарни и обществено-политически науки, се интересуват и специалисти в съответните области. Речниците помагат на техните ползватели да уточняват значенията на термините, системността във всяка отделна област и между отделните предметни области (вътрешна системност и външна системност). В тях са приложени резултатите от теоретичните изследвания върху значение и съдържание на термина, понятийно-семантична системност в терминологията, лексикосемантична и формална вариантност. Основните термини са представени чрез дефиниция, включени са кратки енциклопедични сведения, описани са класификационните групи на термините.

Цел на проекта е да подпомага терминологичната практика на специалистите в отделните научни области, на учащи се, журналисти и на всички членове на обществото; да осигурява точност и еднозначност в професионалната комуникация на специалистите от всички области на знанието. Задача на проекта е създаването на терминологични речници (в момента Речник по екология), събиране на термини, снабдяването им с дефиниции и допълнителни знания.

Използват се най-различни подходи и методи, например системен подход; съчетание на семасиологичен и ономасиологичен подход; (основно) синхронен подход, но също така и диахронен; в известна степен и съпоставителен подход. В техните граници се използват когнитивни методи, методът на падежната граматика, методът на компонентния анализ, както и други по-конкретни методи и процедури.

Разработките в рамките на проекта се подчиняват на един от основните приоритети на Рамковата програма за научни изследвания и иновации „Хоризонт 2020“ – *Високи постижения в научната област*, както и на конкретната цел *Наука със и за обществото*, като способстват за удовлетворяване на практическата необходимост от информация по терминологични въпроси и за осигуряване на точност и еднозначност при професионалната комуникация на специалистите в отделните области на знанието. Те се причисляват към следните направления в работата на Института за български език – *Академични речници на българския език и Езикова култура*.

Форма на представяне на резултатите: терминологични речници

XVIII. Тема: Теория на българската терминология

Секция за терминология и терминография

Срок: 2011–2014 г.

Вид на проекта: колективен

Финансиране: бюджетна субсидия

Ръководител: чл.-кор. проф. д.ф.н. М. Попова

Участници: А. Христова, Кр. Симеонова

Анотация:

Разработките в рамките на проекта се подчиняват на основните насоки в развитието на терминологичната наука – изучаване на общата терминологична теория, установяване на особеностите на българската терминология в когнитивно-концептуален и лингвистичен аспект. Научните изследвания в областта на теорията на терминологията осигуряват теоретико-методологическите и приложни основи за създаването и усъвършенстването на специалните езици в научната, общественно-политическата и учебната дейност.

Целта на проекта е да обслужва развитието на терминознанието и практическата дейност както на специалистите по терминология, така и на специалистите във всички научни и професионални области.

Разработките в рамките на проекта се подчиняват на един от основните приоритети на Рамковата програма за научни изследвания и иновации „Хоризонт 2020“ – *Високи постижения в научната област*, както и на конкретната цел *Наука със и за обществото*, като чрез предоставянето на теоретико-методологически и приложни основи за създаването и усъвършенстването на специалните езици в научната, общественно-политическата и учебната дейност осигуряват точност и еднозначност при професионалната комуникация на специалистите в отделните области на знанието. Те се причисляват към първото направление в работата на Института за български език – *Теоретични езиковедски изследвания*.

Форма на представяне на резултатите: монографии.

Планът е приет на заседание на Научния съвет на Института за български език от 13.04.2014 г. (Протокол № 4/13.03.2014 г.).